

Recenzje

Zeszyty Naukowe Katolickiego Uniwersytetu Lubelskiego Jana Pawła II 68 (2025), nr 4 (272)

DOI: 10.31743/znkul.19063

KS. STANISŁAW KOWALCZYK

Rec.: Janusz Mariański, *Doświadczenie religijne w narracji socjologicznej. Studium teoretyczno-empiryczne*, Wydawnictwo Adam Marszałek, Toruń 2025, ss. 265.

Autor recenzowanej pracy – ksiądz Janusz Mariański – był przez kilkadziesiąt lat profesorem Katolickiego Uniwersytetu Lubelskiego Jana Pawła II. Dzięki olbrzymiemu dorobkowi naukowo-edukacyjnemu i edytorskiemu otrzymał zaszczytny tytuł doktora *honoris causa* Uniwersytetu Śląskiego w Katowicach. Jest nestorem polskiej socjologii religii, w zakresie której opublikował około 80 książek autorskich i ponad tysiąc innych pozycji wydawniczych. Potwierdzeniem jego niesłabnącej aktywności naukowej jest praca *Doświadczenie religijne w narracji socjologicznej*. Na uwagę zasługuje jej podtytuł *Studium teoretyczno-empiryczne*. W problematykę wprowadza w *Przedmowie* profesor Halina Mielicka-Pawłowska, która mówi o możliwości stosowania dwojakiej metody badawczej: dedukcyjnej – wychodzącej od założeń teoretycznych do ich empirycznej weryfikacji – albo indukcyjnej – wiodącej od badań empirycznych do wniosków teoretycznych (s. 11). Profesor Mariański, jak wskazuje *Spis treści* omawianej książki, zastosował pierwszą z wymienionych metod badawczych.

Monografia zawiera trzy rozdziały, są to: rozdział I – *Doświadczenie religijne jako przedmiot badań teoretycznych*, rozdział II – *Doświadczenie religijne w empirycznych badaniach socjologicznych*, rozdział III – *Wiara religijna jako źródło doświadczenia sensu życia*. Pierwszy rozdział omawia doświadczenie religijne w sposób teoretyczny w różnych aspektach: semantyczno-popularnym, filozoficznym, psychologicznym i najbardziej obszernie – socjologicznym. Dwa pozostałe rozdziały monografii wykorzystują wyniki badań socjologicznych przeprowadzonych za pomocą kwestionariuszy ankiet. Prezentowana struktura pracy jest merytorycznie zasadna i logiczna. Jej część pierwsza wieloaspektowo eksplikuje fenomen doświadczenia religijnego. Dwie pozostałe części dokonują weryfikacji empiryczno-psychologicznej i socjologicznej dwóch istotnych funkcji religijnej wiary w Boga: terapeutycznej związanej z doświadczeniem obecności Boga i sensotwórczej inspirującej kierunki aktywności człowieka.

Lubelski Profesor w pierwszym rozdziale pracy dowodzi swojej erudycji naukowej. Omawiając doświadczenie religijne, odwołuje się bowiem do licznych wypowiedzi, nie tylko socjologów, ale także filozofów, psychologów i teologów. Zdecydowanie oponuje przeciw próbom redukcjonizmu w eksplikacji doświadczenia religijnego, wyróżniając w jego strukturze trzy elementy: poznawczy, emocjonalny i wartościująco-normatywny (s. 42). Definicja doświadczenia religijnego jest powiązana z przyjętą koncepcją doświadczenia oraz ideą Boga (s. 51). Człowiek jako osobowy podmiot posiada różnorodny zakres doświadczenia, dlatego Autor pracy omawia jego różnorodne typy i sektory: doświadczenie życia codziennego, doświadczenie religijne i doświadczenie chrześcijańskie związane z wiarą w osobowego Boga.

Socjologia religii nie jest dyscypliną teologiczną, jej przedmiotem nie jest więc relacja człowieka do Boga (np. w osobie Jezusa Chrystusa), ale międzyludzkie relacje będące konsekwencją ich religijnych przekonań. Około 90% Polaków przyznaje się do katolicyzmu, dlatego ich doświadczenie religijne jest specyficzne, ujmuje komplementarnie personalizm z teocentryzmem. W zakończeniu pierwszego rozdziału Autor, świadomy ograniczeń metod badawczych socjologii, pisze: „W obecnej fazie badań socjologicznych nad doświadczeniem religijnym możemy postawić więcej pytań niż sformułować odpowiedzi” (s. 82). Myśliciel wczesnego chrześcijaństwa – św. Augustyn – napisał, że człowiek jest niezgłębioną tajemnicą. Nic więc dziwnego, że pewnych obszarów jego religijnych doświadczeń nie da się do końca zracjonalizować i zamknąć w ludzkich kategoriach myślowych.

Rozdziały drugi i trzeci monografii księdza profesora Mariańskiego zawierają bardzo bogaty materiał badawczo-empiryczny dotyczący różnych społecznych funkcji religii w życiu człowieka. Do bardziej istotnych należą: terapeutyczna, inspirująco-aktywizująca, społeczno-integrująca i sensotwórcza. Ich podstawą jest przekonanie człowieka religijnego, że istnieje transcendentno-absolutne *sacrum*. W chrześcijańskim doświadczeniu religijnym kluczowa jest wiara w Boga osobowego istniejącego w Trójcy Osób. Rozdział drugi koncentruje się na kwestii doświadczenia Boga przez człowieka wierzącego, czego konsekwencją jest psychiczne poczucie bezpieczeństwa w jego codziennym życiu, zwłaszcza w sytuacjach ekstremalnych. Autor odwołuje się do badań empirycznych uczonych zagranicznych, ale przede wszystkim do polskich, m.in. Władysława Piwowarskiego, Witolda Zdaniewicza i swoich własnych. Były one prowadzone w latach 2017–2024 i wykazały postępujące osłabienie życia religijnego w Polsce.

Badania ankietowe realizowano w wielu środowiskach społecznych: wśród żołnierzy, w szkołach ponadpodstawowych, w uczelniach wyższych, na terenach wiejskich i w dużych miastach oraz w różnych kręgach zawodowych. Okazało się, że stopień intensywności doświadczenia religijnego zależy znacząco od terytorium Polski. Przeprowadzone badania socjologiczne potwierdziły również,

że wiara współczesnych ludzi – w tym wielu Polaków – „staje się jakby płynna, rozcieńczona, sfragmentaryzowana, mglista, letnia, niewyraźna, rozmyta, dyfuzyjna” (s. 119). Osłabienie doświadczenia religijnego młodzieży, ale i starszych Polaków, łączy się z jego subiektywizacją, prywatyzacją, absolutyzacją wolności i egotyzmem. Funkcja terapeutyczna wiary religijnej intensyfikuje się w sytuacjach ekstremalnych (indywidualnych i społecznych) oraz z wiekiem. Wówczas „wiara religijna staje się podstawą dla nadziei, bezpieczeństwa i ufności” (s. 134).

Rozdział trzeci książki profesora Mariańskiego jest swoistym zwieńczeniem jego rozważań nad doniosłą rolą religijnej wiary człowieka. Podejmuje w nim bowiem problem sensu życia. Autofinalizm i poszukiwanie trwałego sensu życia różni człowieka od świata zewnętrznego. Autor najpierw dość obszernie wyjaśnia pojęcie sensu życia w narracji socjologicznej: przypomina różne jego koncepcje i wielorakie uwarunkowania egzystencjalno-indywidualne oraz społeczno-kulturowe. Następnie zaś, korzystając z bogatej literatury przedmiotu, wskazuje na ważną i niezbywalną rolę wiary religijnej w odkrywaniu trwałego ponadczasowego sensu życia. W ujęciu teologii chrześcijańskiej źródłem takiego sensu jest wiara w Boga, który w osobie Boga-Człowieka – Chrystusa – zaprasza nas do wspólnoty prawdy i dobra, przekraczającej granice życia ziemskiego. Ostatni fragment trzeciego rozdziału pracy lubelskiego Uczzonego wykorzystuje badania empiryczno-ankietowe, przeprowadzone głównie wśród żołnierzy, w środowiskach edukacyjno-młodzieżowych, w liceach ogólnokształcących i wśród studentów szkół wyższych. Badania te są bardzo interesujące szczególnie dla nauczycieli, księży i rodziców. Nie jest jednak możliwa ich werbalna rekapitulacja.

Integralnym elementem omawianej książki księdza profesora Mariańskiego jest bibliografia licząca 43 strony, która została twórczo wykorzystana w teoretycznych i empirycznych rozważaniach problemu doświadczenia religijnego. Nota bibliograficzna informuje, że jej Autor włączył w narrację swej pracy 19 publikowanych wcześniej pozycji, m.in. artykułów i rozdziałów zamieszczonych w pracach zbiorowych. Wszystkie trzy rozdziały tej pracy zawierają tzw. *Uwagi końcowe*. Są one dość skrótowe, lubelski Profesor przekazał czytelnikom bogaty materiał do przemyśleń, ale nie chciał narzucać własnego stanowiska. Nie ulega jednak wątpliwości, że jego nowa praca jest kontynuacją socjologii humanistycznej.